

МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.85:94](477)"1917/1920"

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1917–1920 РОКІВ: ПОВЧАЛЬНИЙ ДОСВІД ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

В. П. Трощинський,

доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президентові України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2094-6755>

П. К. Ситник,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президентові України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4892-2031>

В. М. Купрійчук,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президентові України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7229-1749>

У статті проаналізовано проблематику та стан розвитку системи державної політики у сфері культури в добу національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. Узагальнено, зокрема, результати діяльності центральних органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо проведення єдиної державної політики в галузі культурного будівництва на території Української Народної Республіки (УНР), Української Держави гетьмана П.Скоропадського та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Зосереджена увага на особливостях розуміння тодішнім управлінським істеблїшментом щодо ролі духовності в процесах креативної розбудови національної державності, висвітлюються пріоритетні напрями конкретних зусиль влади у цій царині.

Ключові слова: державна політика, культурна сфера, національно-визвольна боротьба, культурна політика, державне управління, Українська Центральна Рада (УЦР), Українська Держава гетьмана П.Скоропадського, Директорія, Українська Народна Республіка (УНР), Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).

V. P. Troschyns'kyi,

Doctor of History Science, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of the Chair of Social and Humanitarian Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

P. K. Sytnyk,

Doctor of Philosophy Science, Professor, Professor of the Chair of Social and Humanitarian Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

V. M. Kupriichuk,

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Chair of Social and Humanitarian Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

PUBLIC POLICY IN THE FIELD OF CULTURE DURING THE PERIOD OF THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE OF 1917–1920: EDUCATIONAL EXPERIENCE FOR THE PRESENT TIME

In this article the problems and the state of development of the system of public policy in the field of culture during the period of the national liberation struggle of 1917–1920 were analyzed. The results of the activities of the central authorities and local government on the implementation of a unified public policy in the field of cultural construction on the territory of the Ukrainian National Republic (UNR), the Ukrainian State headed by Hetman P. Skoropadskyi and the Western Ukrainian People's Republic were summarized.

Attention was focused on the specificities of the understanding by managerial establishment about the role of spirituality in the processes of creative development of national statehood. The article highlights the priority directions of concrete efforts of the authorities in this area.

Key words: public policy, cultural sphere, national liberation struggle, cultural policy, state administration, Ukrainian Central Rada, Ukrainian State of Hetman P. Skoropadskyi, the Directory, Ukrainian National Republic (UNR), West Ukrainian People's Republic.

Постановка проблеми. Культурні процеси, що відбувалися в Україні за доби національної революції 1917–1920 рр., являли собою визначне явище в українській історії. Саме ця доба ознаменувалася кардинальною перебудовою суспільно-політичного і культурного життя України на національних державно-управлінських засадах, що стало можливим після падіння російського самодержавства. Культурна сфера не лише була втягнута в орбіту цих перетворень, а й більше того – саме тут формувалася духовна основа процесу національного самовизначення, потужна руйнівна сила всього комплексу суспільних трансформацій. Розгортання культурних процесів в Україні доби національно-визвольної боротьби відбувалося за складних умов, у час потрясінь і змін суспільного ладу, запеклої боротьби з антидержавницькими зовнішніми і внутрішніми силами, що не могло не позначитися на розвитку національної освіти, науки, культури, усієї гуманітарної сфери в цілому.

Доба національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. позначена кількома знаковими подіями, які справили потужний вплив на кристалізацію тогочасної державної культурної політики: 22 січня 1918 р. за IV Універсалом УЦР УНР стала “самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою”; 19 жовтня того ж року Українська Національна Рада у Львові проголосила Галичину, Північну Буковину та Закарпаття “одноцільною українською національною територією”, яка невдовзі дістала офіційну назву – ЗУНР; нарешті, 22 січня 1919 р. настав день ухвали Акта злуки УНР і ЗУНР.

З огляду на важливість засвоєння нинішнім поколінням вітчизняних політиків уроків українського державотворення в зазначений період актуальним є всебічне вивчення державних підходів до розвитку культурної сфери, а також форм, методів і засобів практичної реалізації таких підходів у добу існування й діяльності УНР, Української Держави П.Скоропадського та ЗУНР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації на тему державної політики у сфері культури в означену епоху почали з'являтися ще за доби УЦР, Української Держави П.Скоропадського, Директорії УНР та ЗУНР. Тодішні політичні і культурні діячі, зокрема В.Винниченко [16], О.Войнаренко [17], М.Грушевський [18], Д.Дорошенко [19], Л.Курбас [20], Р.Млиновецький [21], Г.Павлуцький [22], Ф.Шмідт [23] та інші, у своїх працях порушували актуальні проблеми державного будівництва в галузі національної культури на території України. Після поразки УНР цю проблематику надзвичайно активно розробляли представники української еміграції Д.Антонович [24], Д.Дорошенко [19], Ю.Липа [25], Є.Маланок [26], О.Ольжич, Д.Чижевський [27] та ін.

На вивченні різних складових теорії та історії державного управління, у тому числі в галузі культури, концентрують свою увагу сучасні дослідники: В.Бакуменко [28], М.Білинська [29], Л.Гонюкова [30], Л.Гаєвська [31], В.Князєв [32], В.Карлова [33], В.Луговий [34], В.Майборода [35], І.Надольний [36], П.Надолішний [37], П.Петровський [38], І.Розпутенко [39], В.Скуратівський [40] та ін.

Ґрунтовний аналіз сутності теоретичних засад та конкретних напрямів реалізації культурної

політики Української держави характерний для робіт В.Андрущенка [41], О.Валевського [42], В.Верстюка [43], Є.Головахи [44], В.Даниленка, І.Дзюби [45], В.Євтуха [46], М.Жулинського [47], М.Кармазіної [48], С.Кримського [49], О.Майбороди [50], О.Малиновської [51], Л.Нагорної [52], М.Поповича [53], О.Рафальського [54], О.Реєнта [55], О.Рубльова [56], М.Рудакевич [57], Є.Сверстюка [58], В.Смоля [59], Г.Чміль [60], С.Чукот [61], В.Шинкарука [62] та ін. У своїх працях наукові та культурні діячі спеціальну увагу присвячують з'ясуванню державотворчого потенціалу української національної ідеї, гуманітарної політики щодо розвитку суспільної свідомості, культури, освіти, науки, релігії і церкви, гуманістичних засад етнонаціональної політики держави.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Уже сто років українська національна революція перебуває в епіцентрі наукових дискусій, породивши велику кількість різноманітної літератури. І все ж, й донині не дослідженою належним чином залишається низка ключових питань державного управління культурною сферою в добу УЦР, Гетьманату, Директорії УНР та ЗУНР. Зокрема, потребують подальшого вивчення особливості та механізми цього процесу, різні аспекти впливу тогочасних державних формувань на відродження культурної сфери, утворення ними спеціалізованих інституцій державного управління справами національної освіти, культури, мистецтва тощо.

Останніми роками певні аспекти цієї проблеми знайшли відображення в роботах вищезгаданих вітчизняних науковців, однак її цілісний аналіз у наявній на сьогодні літературі відсутній.

Мета статті – розкриття сутності державної політики в галузі культури у добу української національної революції (1917–1920 рр.) в контексті значення досвіду цієї політики для сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Відродження української державності в 1917–1920 рр. відкрило перед українською культурою небачені до того часу перспективи. Українська мова стала мовою державною; з'явилися нові українські державні університети в Києві та Кам'янці-Подільському, історично-філологічний факультет у Полтаві; у всіх старих університетах і, взагалі, у вищих школах засновано кафедри української мови, історії, права, історії письменства; зрештою, наприкінці 1918 р. у Києві відкрито Українську академію наук, що мала дуже амбітні дослідницькі плани. Засновано державну Українську археологічну ко-

місію, Державний архів, Археологічний комітет та інші наукові установи [1].

У літературі з'являються нові течії: романтизму – твори В.Сосюри (“Третя рота”), П.Тичини (“Сонячні кларнети”) та панфутуризму – М.Семенка (“Картка”). Утворюються гуртки молодих літераторів – “неокласиків” (М.Зеров, М.Рильський, М.Драй-Хмара та ін.).

За часів правління українських урядів особливо розвинулася видавнича справа: протягом 1917–1918 рр. в Україні було видано 680 найменувань українських книжок і сотні назв брошур загальним тиражем майже 7 млн примірників, а в 1919–1920 рр. – близько 2 тис. назв загальним тиражем 11 млн примірників. На виданні українських книжок і журналів спеціалізувалися видавництва “Вік”, “Дзвін”, “Криниця”, “Сяйво”, “Сіач”, “Слово”, “Промінь” тощо. Насамперед видавалися підручники, твори класиків української літератури Т.Шевченка, І.Котляревського, Л.Українки, І.Нечуя-Левицького, М.Коцюбинського, І.Франка, П.Грабовського та інших, а також молодих українських письменників, які голосно заявили про себе саме в добу національно-визвольної боротьби.

Зі зростанням попиту на українські видання виникла державна необхідність у створенні мережі бібліотек та книгозбірень, які досить часто відкривали громадські та кооперативні організації. Перед країною постало питання про створення Національної бібліотеки, штат якої був затверджений у 1918 р.

Кількісно зростала українська преса. У Києві почали виходити щоденні газети українською мовою, зокрема: “Нова рада”, “Робітничка газета”, “Народна воля”, “Боротьба”, “Громадське слово”, “Промінь”. Невдовзі до них додалися журнали: “Боротьба”, “Воля”, “Вільна українська школа”, “Театральні вісті”, “Світова Зірниця”, “Літературно-науковий вісник”, “Молоде життя”, “Наше слово”, “Київська земська газета”, “Комашня”.

Представники української державної влади та наукова інтелігенція доклали багато зусиль до створення культурно-просвітницьких закладів для поширення знань з історії, звичаїв, побуту та культури свого народу. Навесні 1917 р. почав діяти Центральний комітет охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні. Засновано Український національний музей (1918 р.), Національну картинну галерею (1918 р.), музей видатних діячів української культури, реорганізовано церковні музеї тощо [2].

Із перших кроків української державності збільшився попит на суто національну, українську, кінопродукцію. У липні 1918 р. було засно-

ване товариство “Українфільм” – перша в Україні кіновиробнича фірма за участю держави.

У перші дні української національної революції почали утворюватися різні літературні та мистецькі об’єднання на національному ґрунті, зокрема, “Вільне мистецтво”, Комітет українського національного театру та інші, у яких згуртувалися кращі художні сили: актори І.Мар’яненко, Л.Курбас; літератори Л.Старицька-Черняхівська, В.Винниченко, С.Черкасенко, О.Олесь; публіцисти І.Стешенко, С.Єфремов; художники Ф.Кричевський, Ф.Балавенський; композитор О.Кошиць та ін.

Засновано Український національний театр, який у 1918 р. було перетворено на Державний народний театр, а Український драматичний театр став Державним українським драматичним театром. Досить популярними були театри “Музична драма”, “Молодий театр”, трупа П.Саксаганського. Для підготовки молодих акторів та режисерів у жовтні 1917 р. у Києві було відкрито Українську народну драматичну школу і режисерсько-інструкторські курси [15].

Для поширення музичної культури 1918 р. українським урядом було створено два важливі державні музичні колективи – Український державний симфонічний оркестр ім. М.Лисенка та Українську державну капелу, яку очолили відомі композитори О.Кошиць і К.Стеценко. У Києві відродилася Капела кобзарів і було відкрито перший вищий художній навчальний заклад України – Українську Академію мистецтв, першими членами якої були М.Бойчук, брати Кричевські – Василь і Федір, О.Мурашко, Г.Нарбут.

Останній розробив перші українські грошові знаки, поштові марки, державний герб (при УЦР і Гетьманаті). Створюється особливий напрям в образотворчому мистецтві – школа бойчукістів (так званий український авангард), для якої характерним було використання елементів народного мистецтва і релігійної тематики. В Україні в цей час працювали такі композитори, як М.Леонтович, Л.Ревуцький, Г.Верьовка, Б.Лятошинський та ін.

Щоправда, певний час українське культурне життя в різних формах знаходило свій досить потужний вияв в центрах міжвоєнної української еміграції, завдяки масовому виїзду за кордон української інтелігенції.

З 1917 р. до весни 1920 р. державна влада в Україні створила понад 20 національних професійних музично-драматичних театрів, близько 400 народних напівпрофесійних та 9 тис. самодіяльних художніх колективів.

Зросла кількість “Просвіт” – національних культурно-освітніх організацій, які засновували бібліотеки, відкривали драматичні гуртки, налагоджували видавничу справу, організовували лекції для населення.

Було зроблено певні кроки щодо сприяння розбудові національного церковного життя. Зокрема, ідея проголошення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), незалежної від РПЦ (Російської православної церкви), стала частиною українського національно-визвольного руху [3].

Однак поразка української державності стала одночасно і руйнацією здобутків на ниві національного культурного будівництва. Зокрема, спираючись на підтримку уряду Чехословацької Республіки, у цій країні було засновано низку українських високих шкіл: Вільний університет і Високий педагогічний інститут у Празі та Господарську академію в Подебрадах. Унаслідок цього Прага з Подебрадами стали осередками української наукової творчості в різних галузях науки, особливо в українознавстві. У Празі побачили світ сотні наукових публікацій і шкільних підручників, які збагатили українську науку і посприяли виробленню наукової термінології. Заснований у Празі Громадський видавничий фонд випустив кілька десятків цінних наукових праць. Дуже корисним здобутком української науки в еміграції є історичні розвідки М.Грушевського і В.Липинського, а також дослідження з історії українського права Р.Лашенка, А.Яковліва, з історії філософії на Україні Д.Чижевського, з історії пластичного мистецтва та театру Д.Антоновича.

Діяльність українських учених в еміграції виявилася не тільки в продовженні та поглибленні своїх студій, а також і в ознайомленні західноєвропейського громадянства з Україною та з її культурним життям. Наукові праці українських інтелектуалів про Україну, її історію та культуру почали з’являтися в чеських, німецьких, англійських, французьких академічних виданнях. Як одне з великих досягнень науки про Україну серед чужинецького світу треба вважати заснування в 1926 р. у Карловому університеті (Прага) кафедр української історії та української мови і письменства, а також Українського наукового інституту в Берліні [4].

Утім українознавчі студії дуже рідко і в дуже короткі періоди мали сприятливі умови для свого розвитку. Здебільшого ж їм доводилося стикатися з перешкодами, долати які було надзвичайно складно. І все ж таки українська культура і наука виявили надзвичайну живучість, мали дуже

вагомі здобутки, якими сміливо можна пишатися перед усім інтелектуальним світом. Для самого ж українського народу, для розвитку його національного самопізнання й свідомості ці здобутки були просто безцінними.

Культурні надбання українського державотворення 1917–1920 рр. – це важливий внесок в розвиток людської цивілізації. Використання цього унікального державно-управлінського досвіду в культурній сфері забезпечить духовний та практичний зв'язок минулого з актуальними потребами сьогодення. Своїми реформаторськими підходами до культурної сфери в добу національної революції 1917–1920 рр. українські уряди заклали фундамент для розбудови духовності майбутнього українського суспільства на основі національного історичного коріння (мови, звичаїв, традицій тощо) [6].

Через різні причини досвід українського культурного будівництва доби національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. використовується нинішнім поколінням управлінців далеко не повною мірою. Низький рівень духовності суспільства, державного фінансування культури, проблеми вітчизняного кінематографу, книгодрукування, мистецтва, охорони та популяризації історичних пам'яток, спекуляції навколо питань мови, історії та релігії сьогодні суттєво гальмують процес культурної модернізації України. Брак чітких державницьких кроків влади щодо відродження української культури призводить до помітного занепаду суспільної моралі, втрати традиційних цінностей та світоглядних орієнтирів, що обертається культом споживацької психології, посиленням соціальної байдужості, апатії та агресії. Ці тенденції простежуються як у повсякденному спілкуванні окремих громадян, так і в низькому рівні політичної культури та свідомості суспільства в цілому, що унеможливує консолідацію зусиль для вирішення загальнонаціональних проблем [14].

Сьогодні Україні потрібна продумана система заохочення й підтримки національного продукту в усіх сферах культури, розумний протекціонізм, як це намагалися робити українські уряди часів УНР та Гетьманату П.Скоропадського в 1917–1920 рр.

Культура суверенної Української держави може й повинна стати інструментом формування національної ідентичності, чинником розбудови громадянського суспільства, рушієм регіонального розвитку та туристичних інновацій. Нині культурі під силу вирішувати питання економічного зростання і проблеми зайнятості населення, але для цього необхідно докласти значних зусиль, визначити пріоритети, ресурси тощо. Посприяти

цьому також може історичний досвід діяльності українських урядів доби національної революції 1917–1920 рр. [7].

Культурна політика в Україні покликана вирішити цілу низку нагальних проблем гуманітарної сфери, які є гальмом для формування національної ідентичності та інших важливих суспільних трансформацій. Державне фінансування культурних програм наражається на такі перешкоди, як корупція при розподілі бюджетних коштів, брак фаховості, відсутність системного підходу до розвитку культурних індустрій та культурної інфраструктури. На часі перехід до проектного підходу у сфері реалізації культурних ініціатив, заохочення інноваційних, експериментальних програм, відкриття для них перспектив майбутньої самоокупності, розробка механізмів для розширення діяльності громадських культурних проєктів, стимулювання розвитку прибутковості культурної діяльності, інформаційна підтримка державою мистецьких заходів [15].

Україні потрібна нова, більш інтегрована модель управління культурно-інформаційним простором. У центрі такої моделі має бути творча енергія нового креативного класу, який поступово формується в Україні. Творчість, нові ідеї та інноваційність є передумовою виробництва якісно нового культурного продукту, який потребує розповсюдження та комерціалізації. Отримані результати потребують ефективної системи збереження та наукових технологій використання в процесі, пов'язаних із вихованням, освітою та змінами управлінської культури. У підсумку продукти культурно-інформаційної сфери мають стати катализатором суспільного розвитку і набути статусу культурного надбання нації.

Запровадження нової інтегральної моделі державного управління культурно-інформаційним простором дасть змогу реалізувати такі пріоритети:

- створення єдиного загальнонаціонального культурно-інформаційного простору в Україні;
- відхід від статичної моделі захисту культурної спадщини і реалізація принципу “дієвої культурної спадщини”;
- формування сучасних культурних середовищ, соціальних мереж, які є носіями креативного потенціалу на місцевому, регіональному та національному рівнях;
- розроблення та реалізація пакета національних проєктів у сфері культури та гуманітарного розвитку;
- організація систематичного моніторингу динаміки змін у культурі, розвиток культурологіч-

ного знання та культивування сучасних напрямів культурної політики [5].

Оновлення моделі державного управління у сфері культури та гуманітарного розвитку – це робота не на один рік. Україна потребує інтенсивних кроків, спрямованих на інтеграцію нашої країни в європейський культурно-освітній та інформаційний простір. У цілому розгортання процесу модернізації культурної політики забезпечить формування демократичного та консолідованого суспільства, у якому знання та можливості практичного застосування їх стануть важливим засобом самореалізації та розвитку особистості [13].

Маючи на увазі створення сучасної концепції управління розвитком культури і мистецтва, ми повинні врахувати багатющий досвід культурної та політичної боротьби українського народу в добу національної революції 1917–1920 рр. в усій його повноті. Упереджена вибірковість під час оцінки минулих здобутків лише зашкодить сучасній суспільній практиці, може стати перешкодою на шляху до розв'язання злободенних проблем сьогодення. По-справжньому дієвою може бути тільки та політика, яка спирається на сукупний історичний досвід культуротворення, тобто інтегративну концепцію державного управління культурним будівництвом [10].

На сучасному етапі Української незалежної держави до історичного досвіду національної революції 1917–1920 рр., її державотворчої політики все більше звертаються історики, політологи, представники різних політичних партій і рухів, державні діячі. Цей досвід дає змогу по-новому осмислити реалії національно-культурного буття, дати адекватну оцінку складному процесові розвитку української духовної культури. Попри проблеми і труднощі внутрішнього життя, складність міжнародного становища, українські уряди 1917–1920 рр. зробили багато корисного в галузі законодавчого забезпечення та практичної реалізації розвитку національної культури. Цей досвід і сьогодні вчить, що повноцінна незалежність Української новітньої держави без достатньої уваги до розвитку національної культури неможлива [8].

Уряди УНР, Гетьманату П.Скоропадського та ЗУНР були свідомими щодо особливої ролі духовного розвитку як визначального чинника суспільного прогресу і найвищої форми прояву сутності людини як творчої самодостатньої істоти, яка свідомо перетворює оточуюче соціальне і природне середовище відповідно до своїх потреб і цілей. Історичний досвід свідчить, що культурний прогрес покладено в основу будь-якого іншого: економічного, політичного, соціального,

побутового тощо. І навпаки, занепад духовної культури неминуче призводить до деформації всіх сфер людської життєдіяльності, деградації, а зрештою, руйнації тих державних утворень, у яких він відбувається. Отже, усебічна постійна турбота Української незалежної держави про духовність її населення, максимальне залучення до активного духовного і культурного життя найширших народних мас має бути базовим принципом її культурної політики [11].

Обставини склалися так, що очільникам УНР, Гетьманату, ЗУНР не вдалося підготувати власну багаточисельну культурну еліту. Український національний істеблішмент 1917–1920 рр. не був достатньо консолідованим і не мав управлінського досвіду державотворчої діяльності.

І все ж були зроблені важливі кроки в галузі культурної політики, які заклали фундамент для майбутнього національного відродження та розвитку громадянської свідомості. Уперше в історії України виникли умови, коли розвитком національної культури почали опікуватись на державному рівні. Кожен з тодішніх українських урядів у своїй діяльності намагався спиратися на культурні надбання народу, вважав за доцільне повернути на свій бік інтелігенцію як основного носія і творця культурних і духовних цінностей. Українська національна революція 1917–1920 рр. викликала небувале духовне піднесення українського народу. Період боротьби за відродження та збереження української державності позначився сплеском розвитку української культури, що став невід'ємною складовою українського державотворення [9].

Однак низка внутрішніх і зовнішніх чинників, що зумовили політичну і воєнну поразку національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр., урешті-решт призвели й до втрати українськими урядами державного контролю над мистецькими процесами, відтак культурний потенціал українського народу в цей період залишився значною мірою нереалізованим. Досвід тих часів потребує критичного переосмислення і творчого застосування в гуманітарній політиці сучасної України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом, культурна політика різних державних утворень (УЦР, Української Держави П.Скоропадського, Директорії УНР) базувалася на міцному національному ґрунті, характеризувалась тяглістю і спільністю базових підходів до розбудови основних сфер культурного життя, прагненням влади створити якнайсприятливіші умови для культурної самореалізації громадян та повноцінного споживання ними наявних у суспільстві духовних благ.

Такий підхід до розв'язання назрілих культурних проблем у багатьох відношеннях зберігає свою актуальність і є повчальним і в наш час, що зумовлює потребу критичного узагальнення тогочасного досвіду трансформацій різних складових культурної сфери і врахування його в сучасних умовах.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати низку пропозицій щодо імплементації принагідних елементів досвіду культурного розвитку українського суспільства в 1917–1920 рр. та управлінського впливу держави на цей розвиток у практиці сучасної України. Насамперед ідеться про реалізацію таких аспектів культурної політики, як:

- провадження узгодженої діяльності в культурній сфері всіма органами державної влади й органами місцевого самоврядування із залученням інститутів громадянського суспільства та представників інтелігенції;
- динамічне, співвідносне із перманентними суспільними змінами вдосконалення принципів державного управління, структури і функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які відповідають за розвиток культурної сфери;

Список використаних джерел

1. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – Київ, 2009. – 273 с.
2. Яковлева (Подольська) Н. О. Освіта і культура України у 1917–1920 роках [Електронний ресурс] / Н. О. Яковлева (Подольська). – Режим доступу: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2006/article.html?n>.
3. Культура і духовне життя в Україні 1917–1920 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmap.su/uk-uh10/268.html>.
4. Трощинський В. П. Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – Київ: Альтернативи, 1999. – 352 с.
5. Концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва на період до 2017 року [Електронний ресурс]: проект. – Режим доступу: http://museum.kh.ua/http://www.feedburner.com/fb/a/emailFlare?loc=ru_RU&itemTitle=%D1917-1920%http://museum.kh.ua/kmu.gov.ua/mincult/.
6. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. Михальченко. – Дрогобич; Київ: ВФ “Відродження”, 2004. – 400 с.
7. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство / І. П. Крип'якевич. – Київ, 1994. – 180 с.
8. Ефименко А. Я. История украинского народа / А. Я. Ефименко. – Киев, 1990. – С. 43–45.
9. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків / Д. І. Яворницький. – Київ, 1990–1991. – Т. 1–3. – 240 с.

- визначення переліку освітніх, культурних, наукових установ, які являють своєрідний гуманітарний фундамент держави і ліквідація яких не бажана за жодних обставин;

- створення потужної інформаційної інфраструктури культурного розвитку (мережі національно орієнтованих освітніх, наукових, просвітницьких закладів та установ, театрів, музеїв, бібліотек, архівних фондів тощо);

- підготовка, перепідготовка та безперервне підвищення кваліфікації кадрів, які забезпечують державне управління сферами освіти, науки, культури, виховання патріотизму тощо;

- пришвидшення процесів українізації органів державної влади й органів місцевого самоврядування з метою досягнення повної національної ідентичності Української держави як політичного, соціально-економічного та культурного середовища для розвитку української політичної нації – громадян України усіх національностей;

- забезпечення суспільного діалогу як передумови здійснення цілісної системної взаємодії всіх причетних до розвитку гуманітарної сфери суб'єктів політичного життя країни.

References

1. Malaniuk, Ye. (2009), *Narysy z istorii nashoi kul'tury* [Essays on the history of our culture], Kyiv, Ukraine.
2. Yakovlieva (Podol's'ka), N.O. (2006), “Education and Culture of Ukraine in 1917-1920”, available at: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2006/article.html?n> (Accessed 12 December 2017).
3. *Kul'tura i dukhovne zhyttia v Ukraini 1917–1920 rr.* [Culture and spiritual life in Ukraine in 1917-1920], available at: <http://ukrmap.su/uk-uh10/268.html> (Accessed 10 December 2017).
4. Troschyn's'kyj, V.P. and Shevchenko, A.A. (1999), *Ukrainci v sviti* [Ukrainians in the world], Al'ternatyvy, Kyiv, Ukraine.
5. Draft Concept of the State Target National-Cultural Program for the Development of Culture and Art for the period up to 2017, available at: http://museum.kh.ua/http://www.feedburner.com/fb/a/emailFlare?loc=ru_RU&itemTitle=%D1917-1920%http://museum.kh.ua/kmu.gov.ua/mincult/ (Accessed 10 December 2017).
6. Mykhal'chenko, M. (2004), *Ukraina iak nova istorychna real'nist': zapasnyj hravets' Yevropy* [Ukraine as a new historical reality: European back-up player], “Vidrodzhennia” Publisher, Drohobych, Ukraine.
7. Kryp'iakevych, I.P. (1994), *Halyts'ko-Volyn's'ke kniazivstvo* [Galician-Volyn principality], Kyiv, Ukraine.

10. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – Київ : АртЕк, 1998. – С. 57.
11. Остафійчук В. Ф. Історія України: сучасне бачення / В. Ф. Остафійчук. – Київ : Знання-Прес, 2002. – 249 с.
12. Шевчук В. Освіта в козацькі часи / В. Шевчук // Віче. – 2001. – № 9. – С. 88–103.
13. Вівчарик М. М. Українська нація: шлях до самовизначення / М. М. Вівчарик, П. П. Панченко, В. І. Чмихова. – Київ : Вища шк., 2001. – 135 с.
14. Ситник П. К. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні : монографія / П. К. Ситник, А. П. Дербак. – Київ : НІСД, 2004. – 226 с.
15. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917–1920 рр.) : монографія / В. М. Купрійчук. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2014. – 378 с.
16. Винниченко В. Відродження нації / В. Винниченко. – Київ ; Відень : [З друк. Христофа Райсера Синів у Відні], 1920. – Ч. 1. – 348 с.
17. Войнаренко О. З гетьманських часів: спогади самовидця з року 1918 / О. Войнаренко. – Детройт : Накладом Жіноч. від. Укр. гетьман. орг., 1950. – 30 с.
18. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці : монографія / М. Грушевський. – Київ, 1912.
19. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. / Д. Дорошенко // Українська Гетьманська Держава 1918 року. – Ужгород, 1930. – Т. II. – 424 с.
20. Лесь Курбас 1906–2016 рр. : бібліогр. довід. / Публ. б-ка ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва, від. мистецтв ; упоряд. Леонід Криворучко ; уклад. В. Шкарабан, М. Іванова. – Київ : Фенікс, 2016. – 224 с.
21. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань (1917–1918 рр.). (Про що “історія мовчить”) : у 2 т. / Р. Млиновецький. – Торонто, 1970. – Т. 1. – 568 с.
22. Павлуцький Г. Із пояснювальної записки до Комісії для вироблення законопроекту про організацію історично-філологічного відділу Української академії наук / Г. Павлуцький // Історія Академії наук України. 1918–1921: документи і матеріали. – Київ, 1993. – С. 116–126.
23. Шмидт Ф. Окаменелости меловой формации с острова Сахалина / Ф. Шмидт // Труды сибирской экспедиции Императорского русского географического общества. Физический отдел. – Т. 3. – Вып. 1. – СПб, 1873.
24. Антонович Д. Триста років українського театру, 1619–1919 / Д. Антонович. – Прага : Укр. громад. вид. фонд, 1925. – 272 с.
25. Липа Ю. Бій за українську літературу / Ю. Липа. – Варшава, 1935. – 216 с.
26. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – Київ, 2009. – 273 с.
27. Чижевський Д. І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д. І. Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.
8. Efyomenko, A.Ya. (1990), *Istoriia ukrainskogo naroda* [History of the Ukrainian people], Kyiv, Ukraine.
9. Yavornyts'kyj, D.I. (1990–1991), *Istoriia zaporozh'kykh kozakiv* [History of Zaporozhye Cossacks], vol. 1-3, Kyiv, Ukraine.
10. Popovych, M.V. (1998), *Narys istorii kul'tury Ukrainy* [Essay on the history of Ukrainian culture], “ArtEk” Publisher, Kyiv, Ukraine.
11. Ostafijchuk, V.F. (2002), *Istoriia Ukrainy: suchasne bachennia* [History of Ukraine: Modern Vision], Znan-nia-Pres, Kyiv, Ukraine.
12. Shevchuk, V. (2001), “Education in Cossack times”, *Viche*, vol. 9, pp. 88–103.
13. Vivcharyk M.M., Panchenko, P.P. and Chmykhova, V.I. (2001), *Ukrains'ka natsiia: shliakh do samovyz-nachennia* [Ukrainian nation: the path to self-determi-nation], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
14. Sytnyk P.K. and Derbak, A.P. (2004), *Problemy for-muvannia natsional'noi samosvidomosti v Ukraini* [Problems of formation of national consciousness in Ukraine], National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine.
15. Kuprijchuk, V.M. (2014), *Humanitarna polityka ukrains'kykh uriadiv u dobu natsional'noi revoliutsii (1917–1920 rr.)* [Humanitarian policy of Ukrainian gov-ernments in the era of the national revolution (1917-1920)], European University Publisher, Kyiv, Ukraine.
16. Vynnychenko, V. (1920), *Vidrodzhennia natsii* [Revival of the nation], part 1, Kyiv, Vienna, Ukraine, Austria.
17. Vojnarenko, O. (1950), *Z het'mans'kykh chasiv: spo-hady samovydtisia z roku 1918* [From the Hetman's times: the memory of the witness since 1918], Detroit, USA.
18. Hrushevs'kyj, M. (1912), *Kul'turno-natsional'nyj rukh na Ukraini v KhVI–KhVII vitsi* [Cultural and national movement in Ukraine in the XVI–XVII centuries], Kyiv, Ukraine.
19. Doroshenko, D. (1930), “History of Ukraine 1917-1923”, in: Doroshenko, D. (1930), *Ukrains'ka Het'mans'ka Derzhava 1918 roku* [Ukrainian Hetman State 1918], vol. II, Uzhhorod, Ukraine.
20. Kryvoruchko, L., Shkaraban, V. and Ivanova, M. (com-pilers) (2016), *Les' Kurbas 1906–2016 rr.: bibliohra-fichnyj dovidnyk* [Les Kurbas 1906-2016: bibliographi-cal guide], Feniks, Kyiv, Ukraine.
21. Mlynovets'kyj, R. (1970), *Narys z istorii ukrains'kykh vyzvol'nykh zmahan' (1917–1918 rr.)*. (Pro scho “isto-riia movchyt”) [Essays on the history of the Ukrainian liberation struggle (1917-1918). (What “the story is si-lent” about)], vol. 1, Toronto, Canada.
22. Pavluts'kyj, H. (1993), “From an explanatory note to the Commission for drafting a bill on the organization of the historical-philological department of the Ukrai-nian Academy of Sciences”, in: *Istoriia Akademii nauk Ukrainy. 1918–1921: Dokumenty i materialy* [History of the Academy of Sciences of Ukraine. 1918-1921: Documents and materials], Kyiv, Ukraine, pp. 116–126.

28. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – Київ : Міленіум, 2003. – 256 с.
29. Білинська М. М. Державне управління галузевими стандартами в умовах реформування вищої медичної освіти в Україні : монографія / М. М. Білинська. – Київ : Вид-во НАДУ, 2004. – 248 с.
30. Гонюкова Л. В. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Л. В. Гонюкова ; за наук. ред. Л. Є. Шкляра ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2009. – 390 с.
31. Гаєвська Л. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія / Л. А. Гаєвська ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Умань : Жовтий О. О., 2008. – 332 с.
32. Князев В. М. Філософія. Короткий курс : посібник / В. М. Князев ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – 2-ге вид. – Київ : МАУП, 1997. – 63 с.
33. Карлова В. Національна еліта як суб'єкт державотворення: український досвід / Валентина Карлова // Вісн. НАДУ. – 2012. – № 1. – С. 98–106.
34. Луговий В. І. Десять років становлення (досвід досліджень, розробок і впроваджень у сфері державного управління) : зб. матеріалів [наук. вид.] / В. І. Луговий ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : Вид-во НАДУ, 2005. – 356 с.
35. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки: 1917–1985 / В. К. Майборода. – Київ : Либідь, 1992. – 196 с.
36. Надольний І. Ф. Філософія : навч. посіб. / І. Ф. Надольний. – Київ : Вікар, 1991. – 579 с.
37. Надолішній П. І. Теорія та історія державного управління (опор. конспект лекцій до навч. дисципліни) : навч. посіб. / П. І. Надолішній. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – 126 с.
38. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Петровський Петро Михайлович. – Київ, 2010. – 417 с.
39. Розпутенко І. В. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу [Електронний ресурс] / І. В. Розпутенко, С. О. Москаленко. – Режим доступу: academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKP.
40. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні : навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трощинський, С. Чукут. – Київ : Вид-во УАДУ; Вид-во "Міленіум", 2002. – 262 с.
41. Андрущенко В. Культура. Ідеологія. Особливості: методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – Київ : Знання України, 2002. – 580 с.
42. Валецький О. Культурна політика в подоланні кризи та реалізації реформ українського суспільства (архетипний підхід) [Електронний ресурс] / О. Валецький // Публ. упр.: теорія та практика. – 2015. –
23. Shmidt, F. (1873), "Fossils of the Cretaceous Formation from Sakhalin Island", in: *Trudy sibirskoj jekspedicii Imperatorskogo russkogo geograficheskogo obshchestva. Fizicheskij otdel* [Proceedings of the Siberian expedition of the Imperial Russian Geographical Society. Physical department], vol. 3, issue 1, St. Petersburg, Russia.
24. Antonovych, D. (1925), *Trysta rokiv ukrains'koho teateru, 1619–1919* [Three hundred years of Ukrainian theater, 1619-1919], Ukrainian Public Publishing Foundation, Prague, Czech Republic.
25. Lypa, Yu. (1935), *Bij za ukrains'ku literaturu* [Fight for Ukrainian literature], Warsaw, Poland.
26. Malaniuk, Ye. (2009), *Narysy z istorii nashoi kul'tury* [Essays on the history of our culture], Kyiv, Ukraine.
27. Chyzhevs'kyj, D.I. (1994), *Istoriia ukrains'koi literatury (vid pochatkiv do doby realizmu)* [The history of Ukrainian literature (from the beginning to the time of realism)], Femina, Ternopil, Ukraine.
28. Bakumenko, V.D. and Nadolishnij, P.I. (2003), *Teoretychni ta orhanizatsijni zasady derzhavnoho upravlinnia: navchal'nyj posibnyk* [Theoretical and organizational principles of public administration: a manual], Milenium, Kyiv, Ukraine.
29. Bilyns'ka, M.M. (2004), *Derzhavne upravlinnia haluzevymy standartamy v umovakh reformuvannia vyschoi medychnoi osvity v Ukraini* [Public administration of branch standards in the context of reforming higher education in Ukraine], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
30. Honiukova, L.V. and Shkliar, L.Ye. (editor) (2009), *Politychni partii iak instytut derzhavnoi polityky ta upravlinnia: teoretyko-metodolohichnyj analiz* [Political parties as an institution of state policy and management: theoretical and methodological analysis], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
31. Haiyevs'ka, L.A. (2008), *Derzhavno-hromads'ke upravlinnia zahal'noiu seredn'oiu osvitoiu v Ukraini (druga polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Public-government administration of general secondary education in Ukraine (second half of XIX – beginning of XX century)], Zhovtyj O. O., Uman, Ukraine.
32. Kniaziev, V.M. (1997), *Filosofia. Korotkyj kurs: posibnyk* [Philosophy. Short Course: Guide], 2-nd ed., MAUP, Kyiv, Ukraine.
33. Karlova, V. (2012), "National elite as a subject of state-building: Ukrainian experience", *Visnyk NADU*, vol. 1, pp. 98–106.
34. Luhovyj, V.I. (2005), *Desiat' rokiv stanovlennia (dosvid doslidzhen', rozrobok i vprovadzhen' u sferi derzhavnoho upravlinnia): zbirnyk materialiv* [Ten years of foundation (experience of research, development and implementation in the field of public administration): a collection of materials], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
35. Majboroda, V.K. (1992), *Vyscha pedahohichna osvita v Ukraini: istoriia, dosvid, uroky: 1917-1985* [Higher

- Вип. 1 (спецвип.). – С. 94–99. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1%28spets.
43. Верстюк В. Ф. Роль і місце Центральної Ради в модерній історії України / В. Ф. Верстюк // Укр. істор. журн. – 1997. – № 5. – Вересень-жовтень. – С. 17–25.
  44. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – 2-е изд. с изм. и допол. – Киев: Ин-т соц. НАН Украины, 2002. – 222 с.
  45. Дзюба І. М. Україна у пошуках нової ідентичності / І. М. Дзюба; вступ. сл. М. Поповича. – Київ: Україна, 2006. – 846 с.
  46. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопед. довід. / В. Б. Євтух. – Київ: Фенікс, 2012. – 396 с.
  47. Жулинський М. Духовна ситуація в Україні. Формування нових ціннісних орієнтирів українського суспільства / М. Жулинський // Уряд. кур'єр. – 1996. – № 19. – 30 січ.
  48. Кармазіна М. Політичні ідентичності в сучасній Україні: миська громада Донецька / М. Кармазіна. – Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 232 с.
  49. Кримський С. Б. Цивілізаційний розвиток людства / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко. – Київ: Фенікс, 2007. – 315 с.
  50. Кучер В. І. Всесвітня історія. Новітній період (від початку Другої світової війни): підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. І. Кучер, О. М. Майборода. – Київ: Генеза, 2005. – 416 с.
  51. Малиновська О. Можливий розвиток трудової міграції за кордон у контексті сучасних подій в Україні / О. Малиновська // Пенс. вісн. – 2015. – № 3 (153).
  52. Нагорна Л. П. Національна ідентичність в Україні / Л. П. Нагорна. – Київ: ІПіЕНД, 2002. – 272 с.
  53. Попович М. В. Нарис історії культури України / Попович М. В. – Київ: АртЕк, 1998. – С. 57.
  54. Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті: історіограф. нарис / О. О. Рафальський. – Київ: Полюс, 2000. – 447 с.
  55. Реєнт О. У робітнях історичної науки / Олександр Реєнт; передм. акад. НАН України П. Т. Тронька. – Київ: Пошуково-видавниче агентство "Книга Пам'яті України"; Видавн. центр "Просвіта", 1999. – 352 с.
  56. Рубльов О. С. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – Київ: Видавн. дім "Альтернативи", 1999. – 320 с.
  57. Рудакевич М. І. Етика державних службовців: монографія / М. І. Рудакевич. – Київ: Вид-во НАДУ, 2003. – 360 с.
  58. Сверстюк Є. На хвилях "Свободи": короткі есеї / Є. Сверстюк; ред. А. Криштальних. – Луцьк: Терен, 2004. – 309 с.
  59. Смолій В. Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В. Смолій. – Київ, 1997.
  - pedagogical education in Ukraine: history, experience, lessons: 1917-1985], Lybid', Kyiv, Ukraine.
  36. Nadol'nyj, I.F. (1991), *Filosofii: navchal'nyj posibnyk* [Philosophy: tutorial], Vikar, Kyiv, Ukraine.
  37. Nadolishnij, P.I. (2006), *Teoriia ta istoriia derzhavnoho upravlinnia (Opornyj konspekt leksij do navchal'noi dysypliny)* [Theory and history of public administration (reference summary of lectures to academic discipline)], Odesa regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Odesa, Ukraine.
  38. Petrovs'kyj, P.M. (2010), "Humanitarian paradigm in the system of public administration", Abstract of Ph.D. dissertation, Theory and history of public administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
  39. Rozputenko, I.V. and Moskalenko, S.O., "Priority directions of humanitarian development in Ukraine in the context of the political process", available at: academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKP (Accessed 12 February 2018).
  40. Skurativs'kyjm V., Troschyns'kyjm V. and Chukut, S. (2002), *Humanitarna polityka v Ukraini: navchal'nyj posibnyk* [Humanitarian policy in Ukraine: tutorial], "Milenium" Publisher, Kyiv, Ukraine.
  41. Andruschenko, V., Hubers'kyj, L. and Mykhal'chenko, M. (2002), *Kul'tura. Ideolohiia. Osoblyvist': Metodoloho-svitohliadnyj analiz* [Culture. Ideology. Feature: Methodological-ideological analysis], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
  42. Valevs'kyj, O. (2015), "Cultural policy in overcoming the crisis and implementing reforms in Ukrainian society (archetypal approach)", *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, vol. 1, pp. 94-99.
  43. Verstiuk, V.F. (1997), "The role and place of the Central Council in the modern history of Ukraine", *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal*, vol. 5, September – October, pp. 17–25.
  44. Golovaha, E.I. and Panina, N.V. (2002), *Psihologija chelovecheskogo vzaimoponimaniia* [Psychology of human understanding], 2-nd ed., Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
  45. Dziuba, I.M. (2006), *Ukraina u poshukakh novoi identychnosti* [Ukraine in search of a new identity], "Ukraina", Kyiv, Ukraine.
  46. Yevtukh, V.B. (2012), *Etnichnist': entsyklopedychnyj dovidnyk* [Ethnicity: an encyclopedic guide], Feniks, Kyiv, Ukraine.
  47. Zhulyns'kyj, M. (1996), "The spiritual situation in Ukraine. Formation of new value orientations of Ukrainian society", *Uriadovyj kur'ier*, vol. 19, January, 30.
  48. Karmazina, M. (2016), *Politychni identychnosti v sучasnij Ukraini: mis'ka hromada Donets'ka* [Political identities in contemporary Ukraine: city community of Donetsk], Institute of Political and Ethnonational Studies named after I.F.Kuras, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

60. Чміль Г. “Владна” рольова реальність і кіно як дисциплінарний дискурс влади / Ганна Чміль // Культурол. думка : щоріч. наук. праць. – Київ : Ін-т культурології Нац. акад. мистецтв України, 2013. – № 6. – С. 33–37.
61. Чукут С. А. Вплив державної політики на функціонування форм спадкоємності духовної культури / С. А. Чукут // Зб. наук. пр. УАДУ. – Київ : Вид-во УАДУ, 1998. – Вип. 1.
62. Шинкарук В. І. Вернадський В. І. і Кант І. Гуманістичні традиції і сучасність / В. І. Шинкарук // Шинкарук В. І. Вибрані твори : у 3 т. / В. І. Шинкарук. – Київ : Укр. центр духовної культури, 2003. – Т. 1. – С. 355–363.
49. Kryms'kyj, S.B. and Pavlenko, Yu.V. (2007), *Tsyvili-zatsijnyj rozvytok liudstva* [Civilizational development of humanity], Feniks, Kyiv, Ukraine.
50. Majboroda, O., *Novitnia istoriia. Navchal'nyj posibnyk dlia 11 klasu seredn'oi shkoly* [Recent history. Manual for grade 11 high school].
51. Malynovs'ka, O. (2015), “Possible development of labor migration abroad in the context of current events in Ukraine”, *Pensijnyj visnyk*, vol. 3 (153).
52. Nahorna, L.P. (2002), *Natsional'na identychnist' v Ukraini* [National identity in Ukraine], Institute of Political and Ethnonational Studies named after I.F.Kuras, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
53. Popovych, M.V. (1998), *Narys istorii kultury Ukrainy* [Essay on the history of Ukrainian culture], “ArtEK”, Kyiv, Ukraine.
54. Rafal's'kyj, O.O. (2000), *Natsional'ni menshyny Ukrainy u KhKh stolitti: Istoriohrafichnyj narys* [National minorities of Ukraine in the XX century: Historiographical essay], Polius, Kyiv, Ukraine.
55. Reient, O. (1999), *U robitniakh istorychnoi nauky. Peredmovna akademika – NAN Ukrainy P.T.Tron'ka* [In the workshops of historical science. Foreword of Academician of National Academy of Sciences of Ukraine P.T.Tron'ko], “Prosvita” Publishing center, Kyiv, Ukraine.
56. Rubl'ov, O.S. and Reient, O.P. (1999), *Ukrains'ki vyzvol'ni zmahannia 1917-1921 rr.* [Ukrainian liberation struggle 1917-1921], “Al'ternatyvy” Publishing house, Kyiv, Ukraine.
57. Rudakevych, M.I. (2003), *Etyka derzhavnykh sluzhbovtsiv* [Ethics of civil servants], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
58. Sverstiuk, Ye. and Kryshchal'nykh, A. (editor) (2004), *Na khvyliakh “Svobody”: korotki eseji* [On the waves of Freedom: short essays], Teren, Lutsk, Ukraine.
59. Smolij, V. (1997), *Ukrains'ka derzhavna ideia XVII–XVIII stolit': problemy formuvannia, evoliutsii, realizatsii* [Ukrainian state idea of XVII-XVIII centuries: problems of formation, evolution, realization], Kyiv, Ukraine.
60. Chmil', H. (2013), “Power” role reality and cinema as a discipline discourse of power”, in: *Kul'turolohichna dumka: Schorichnyk naukovykh prats'* [Cultural thought: Yearbook of scientific works], vol. 6, Institute of Cultural Studies of the National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
61. Chukut, S.A. (1998), “Influence of state policy on functioning of forms of continuity of spiritual culture”, *Zbirnyk naukovykh prats' UADU*, vol. 1.
62. Shynkaruk, V.I. (2003), “Vernadsky V. I. and Kant I. Humanistic traditions and modernity”, in: Shynkaruk, V.I. (2003), *Vybrani tvory: u 3-kh t.* [Selected works: in 3 volumes], vol. 1, pp. 355-363, Ukrainian Center for Spiritual Culture, Kyiv, Ukraine.